

Weronika Pawłowicz

Konferencja "Książka dawna i jej właściciele" (Wrocław, 29 września–1 października 2016 r.)

Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media nr 1 (24), 175-179

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Weronika Pawłowicz

Biblioteka Śląska w Katowicach
e-mail: werpaw5@gmail.com

Konferencja „Książka dawna i jej właściciele” (Wrocław, 29 września–1 października 2016 r.)

W dniach od 29 września do 1 października 2016 r. w siedzibie Biblioteki Ossolineum przy ul. Szewskiej we Wrocławiu toczyły się obrady międzynarodowej konferencji naukowej poświęconej problemom proveniencyjnym w kolekcjach starych druków. Została ona zorganizowana przez Grupę Polskich Bibliotek Naukowych Gromadzących Stare Druki oraz Konsorcjum Europejskich Bibliotek Naukowych CERL. Patronat honorowy nad sesją objęło Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a dofinansowanie zapewniło Wrocławskie Centrum Akademickie.

Tematyka zaproponowana przez organizatorów – proveniencyjne badania kolekcji rękopiśmiennych i starodrukowych – wzbudziła duże zainteresowanie wśród badaczy i bibliotekarzy. W sesji wzięło udział ponad 130 osób reprezentujących polskie i obce uniwersytety, instytucje naukowe oraz biblioteki różnego typu. Wygłoszono ponad 50 referatów, a ożywione dyskusje toczyły się zarówno na sali obrad, jak i podczas spotkań przy kawie.

Referaty zebrano w kilku blokach tematycznych: Bazy proveniencyjne książki dawnej; Zbiory bibliotek naukowych – struktura proveniencyjna; Zbiory bibliotek naukowych – proveniencje kolekcji inkunabułów; Zbiory bibliotek naukowych – kolekcje historyczne; Zbiory bibliotek naukowych i publicznych – kolekcje historyczne; Zbiory bibliotek kościelnych. Odbył się również panel dyskusyjny na temat polskiej bazy proveniencji.

Pierwsza część sesji poświęcona była międzynarodowym inicjatywom podejmowanym na rzecz rejestracji rękopisów i książek dru-

kowanych oraz proveniencji zbiorów. Marian Lefferts przedstawiła konsorcjum CERL, od 25 lat działające na rzecz współpracy bibliotek naukowych. Organizuje ono seminaria i konferencje, na których osoby pracujące z rękopisami i starodrukami dzielą się swoimi doświadczeniami i podejmują wspólne inicjatywy. Budowane są bazy – podstawową jest CERL Thesaurus łącząca dane z różnych baz. M. Lefferts omówiła też plany konsorcjum na lata 2017–2020: obok kontynuacji dotychczasowych prac to przede wszystkim umacnianie współpracy różnych ośrodków, poprawa funkcjonowania wyszukiwania, wzbogacanie baz i sposobów ich prezentacji, łączenie istniejących baz, wprowadzanie nowych technologii.

Marieke Van Delft z Biblioteki Królewskiej w Hadze przybliżyła bazy proveniencyjne budowane w ramach CERL. Baza właścicieli jest stale budowana i ma objąć wszelkie możliwe dane na ich temat, a więc formy zapisu nazwiska, daty życia, przynależność społeczną, miejsce zamieszkania, wyznanie, naukę i działalność zawodową. Rejestrowane są sposoby zapisu proveniencji, a także odesłanie do konkretnych dzieł.

Doświadczenia narodowe w zakresie badań proveniencyjnych, metody prac, problemy i ich rozwiązania oraz funkcjonującą już we Francji bazę BIBALE omówiła Monique Hulvey z Bibliotheque municipal w Lyonie.

Problematykę rejestracji książki drukowanej w XV w. oraz badania dotyczące jej funkcjonowania przedstawił Geri Della Rocca De Candal z Uniwersytetu w Oksfordzie. Przybliżył on projekt 15cBooktrade oraz bazę MEI – Medieval Evidence in Incunabula. Rejestrują one wszelkie dane dotyczące dzieła, różnych jego wydań i zawartości, a także informacje o poszczególnych egzemplarzach. Losy poszczególnych woluminów są analizowane w czasie i przestrzeni. Badane są ceny zakupu, sposoby i drogi rozprzestrzeniania, dawne i obecne miejsca przechowywania, a także wykorzystanie dzieł. Gromadzone są dane o znakach własnościowych, właścicielach, marginaliach. Informacje dotyczą egzemplarzy zachowanych, a w miarę możliwości też kopii zaginionych.

Kolejna część obrad poświęcona była realizacji prac nad opracowaniem zbiorów i proveniencji w bibliotekach polskich i zagranicznych. Agnieszka Franczyk-Cegła omówiła prace nad projektem przygotowania katalogu poloników XVI w. oraz inwentarza publikacji z XVII w. w historycznym zasobie Ossolineum we Lwowie.

Panel dyskusyjny poświęcony rejestracji proveniencji prowadziła Marianna Czapnik z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W pierwszej części analizowała wyniki przesłanej wcześniej do bibliotek ankiety dotyczącej rejestracji proveniencji w katalogach. Jak wynikało z na-

desłanych odpowiedzi, zapisy własnościowe przeważnie są notowane w katalogach lokalnych (wyjątkiem jest Biblioteka Śląska). Dane dotyczące zapisów własnościowych nie są jednak wykazywane w centralnych katalogach zbiorów.

W trakcie burzliwej dyskusji wyjaśniano, że NUKAT nie daje takiej możliwości – jest to baza bibliograficzna, wskazująca jedynie biblioteki posiadające egzemplarze danej edycji. Cechy indywidualne egzemplarzy są wykazywane w katalogach niektórych bibliotek, w polach lokalnych w opisie MARC lub też w odrębnych kartotekach. Ponadto poruszono kwestie zbyt małej liczby pracowników merytorycznych oraz problemów z odczytywaniem not proveniencyjnych i identyfikacją podpisanych osób i instytucji. Problem odczytów zapisów proveniencyjnych dotyczy również rękopisów i dzieł XIX w., stąd propozycja zaproszenia do współpracy specjalistów z tego zakresu.

Dostrzeżono konieczność stworzenia bazy właścicieli zbiorów, dostępnej dla wszystkich bibliotek, oraz powiązania jej z egzemplarzami przechowywanymi w różnych instytucjach. Postanowiono powołać grupę roboczą, która wypracuje sposoby realizacji tego zadania, będzie też podejmować starania o pozyskanie niezbędnych środków finansowych.

W toku dalszych obrad przedstawiciele różnych instytucji zapoznali słuchaczy z ich dziejami, które znalazły odbicie w obecnej strukturze proveniencyjnej zbiorów. Przybliżono historię bibliotek: Uniwersytetu Wrocławskiego, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, Biblioteki Kórnickiej oraz Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

Następna część sesji poświęcona była kolekcjom inkunabułów. Zaprezentowano w niej zasoby paleotypów w Gdańsku i w Szczecinie, a także w bibliotekach litewskich. Uwagami dotyczącymi prac nad katalogiem inkunabułów w Polsce podzielił się ze słuchaczami Michał Spandowski z Biblioteki Narodowej.

Drugiego dnia Konferencji zaprezentowano liczne zespoły historyczne (lub ich fragmenty) – prywatne i instytucjonalne – znajdujące się w większych bibliotekach, a odtwarzane na podstawie znaków własnościowych różnego typu. Wysłuchano referatów poświęconych kolekcjom, których obecnym miejscem przechowywania są instytucje: polskie (Biblioteka PAN i PAU w Krakowie, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Biblioteka Narodowa w Warszawie, Biblioteka Śląska w Katowicach, Książnica Pomorska w Szczecinie, Uniwersytet Rzeszowski, Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna w Bydgoszczy, Książnica Cieszyńska, Biblioteka Wydziału Fizyki, Astronomii i Infor-

matyki Stosowanej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie); ukraińskie (L'vivs'ka nacional'na naukova biblioteka Ukraïni imeni V. Stefanika oraz Naukova biblioteka L'vivs'kogo nacional'nogo universitetu imeni Ivana Franka); szwajcarskie (Zentralbibliothek Zürich); czeskie (Knihovna Národního muzea w Pradze); szwedzkie (Uppsala University Library).

Dalsza część obrad dotyczyła innych zagadnień proveniencyjnych, takich jak ekslibrisy i zbiory nimi oznaczane – głos zabrali Bartłomiej Czarski z Biblioteki Narodowej i Kacper Manikowski z Uniwersytetu Wrocławskiego. Maria Otto z Biblioteki Gdańskiej PAN przeanalizowała katalogi aukcyjne jako narzędzie badań proveniencyjnych.

Wszystkich zebranych poruszył referat Ewy Syskiej z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu: *Co skrywają powojenne nabytki polskich bibliotek, czyli o metodach pozbywania się niechcianych proveniencji ze starodruków, na przykładzie działalności poznańskiego antykwariusza Mariana Swinarskiego (1902–1965)*. Prelegentka omówiła metody usuwania przez M. Swinarskiego proveniencji ze starych druków: zaklejanie pieczętek i wpisów, wklejanie własnego lub rzekomego ekslibrisu, wycinanie wpisu przez obcięcie dołu karty, wklejanie podpisu rzekomego właściciela. Takie działania są szczególnie bulwersujące dla badaczy proveniencji.

Obrady trzeciego dnia Konferencji skupiły się wokół problemów bibliotek kościelnych, przede wszystkim klasztornych. Skoncentrowano się na inkunabulach przechowywanych w bibliotece w klasztorze Ojców Paulinów na Jasnej Górze, Bibliotece Naukowej Jezuitów w Krakowie, Bibliotece Katedralnej w Gnieźnie oraz należących do kapituły katedralnej lwowskiej, obecnie w zbiorach karmelitów w kościele na Piasku w Krakowie. Analizowano też znaki własnościowe na drukach XV–XVIII w. w bibliotekach dominikanów w Sieradzu i Krakowie, w Bibliotece Zgromadzenia Księża Misjonarzy oraz Bibliotece Bonifratrów w Krakowie. Kilku referentów przedstawiło wyniki badań prowadzonych w jednym zbiorze: Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie. Omówiono znajdujące się tam książki benedyktynów w Lubiniu, kolekcję kanonika gnieźnieńskiego Tomasza Josickiego, a także księgozbiór dawnej Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie. Poruszono też temat poszukiwań księgozbiorów rozproszonych, m.in. oo. augustianów w Książu Wielkim oraz klasztorного zbioru w Supraślu, z których woluminy obecnie są w zasobach różnych bibliotek polskich i obcych.

Referaty wygłoszone w trakcie Konferencji wywołały ożywioną dyskusję. Niejednokrotnie odpowiadano na pytania, uzupełniano, wskazywano miejsca dalszych badań, dostępne źródła. W wielu przypadkach

referenci ukazywali takie same proveniencje, ekslibrisy, zapisy własnościowe. Potwierdziło to konieczność prowadzenia wspólnych prac, stworzenia bazy ułatwiającej poszukiwania dzieł z różnych kolekcji, które czy to z intencji zbieraczy (dokonywali darów lub zapisów dla różnych instytucji), czy z powodu późniejszych losów przechowywane są obecnie w różnych bibliotekach krajowych, a także sąsiednich państw. Konferencja była też okazją do nawiązania licznych kontaktów naukowych i wymiany doświadczeń. Duże znaczenie będą miały również zapowiedziana publikacja przedstawionych prezentacji na stronie Ossolineum oraz wydanie tekstów wystąpień w postaci książkowej.

Uczestnicy sesji mogli zapoznać się z najcenniejszymi zbiorami Działu Starych Druków Biblioteki Ossolineum, prezentowanymi na wystawie w Refektarzu, a także ze zbiorami zgromadzonymi na wystawie „Nie »Na marne«. Sienkiewicz w kolekcji Ossolineum”, takimi jak rękopisy pisarza, jego zdjęcia i wizerunki, liczne edycje polskie i przekłady dzieł oraz ilustracje do tekstów wykonane przez znakomitych artystów.

Ostatnim punktem zaproponowanym przez organizatorów była możliwość zwiedzenia Muzeum „Pana Tadeusza” mieszczącego się w kamienicy na rynku we Wrocławiu. Wśród eksponatów znajduje się tu m.in. rękopis narodowej epopei. Wykorzystując nowoczesne techniki multimedialne, przybliżono życie Adama Mickiewicza, miejsca, w których przebywał, jego podróże, a ponadto wydarzenia historyczne przełomu XVIII i XIX w., literaturę i sztukę tego okresu, obyczajowość, stroje, wyposażenie domów. W ekspozycję umiejętnie włączono też tradycje walki o niepodległość, toczonej również w XX w., zwłaszcza poprzez działalność Jana Nowaka Jeziorańskiego czy Władysława Bartoszewskiego.